

Kritériá hodnotenia kvality architektúry

H. Pifko: Criteria for Architectural Quality Evaluation. Život. Prostr., Vol. 39, No. 6, p. 304 – 309, 2005.

What is “good architecture”? Simple question, difficult answer(s). Moreover, very individual ones. We discuss here the methods of evaluation of architecture (subjective, normative, objective and intersubjective ones, perception, cognition and of architecture). We look for criteria of building-ecological quality, mentioning the quality indicators in the different fields. Qualities can be identified on build or just imagined and drafted architecture, they are present in the process of architectural design. We present here the basics of the method of evaluation of building-ecological qualities, which we have prepared with the colleagues from Technical University in Vienna. We believe that in the future complexity of the architecture can be evaluated in similar way – today it is the field of subjective architectural evaluation.

Čo je to dobrá architektúra? Jednoduchá otázka, ale odpoveď na ňu je veľmi zložitá. Vlastne skôr odpovede, lebo každý človek môže vnímať kvalitu architektúry odlišne, závisí to aj od jeho vkusu a preferencie hodnotiť. Môžeme hľadať individuálne odpovede, môžeme sa pokúsiť nájsť také, ktoré platia intersubjektívne a môžeme predpokladať, že existuje aj objektívne preukázateľná architektonická kvalita. Môžeme ju posudzovať na zrealizovanej (či nakreslenej) architektúre, ale architekt sa snaží definovať a zhmotniť ju už vo svojej tvorivej činnosti. A nech hovoríme o kvalite architektúry v ktorejkoľvek rovine, mali by nás zaujímať kritériá jej hodnotenia, ako vznikajú, ako sa prejavujú a vnímajú. V týchto súvislostiach sa budeme zaoberať hodnotením stavebno-ekologickej kvality obytného prostredia.

Kritériá podľa miery objektívnosti hodnotiacej výpovede

Kritériá kvality architektúry úzko súvisia s procesom jej hodnotenia a môže byť podnetné, ak sa nad rôznymi spôsobmi posudzovania a hodnotenia architektúry zamyslíme. Rozdelili sme ich podľa miery objektívnosti hodnotiacej výpovede.

• *Subjektívne, osobné alebo personálne hodnotenia.*

Pri personálnych hodnoteniach sú kritériom ťažko uchopiteľné kategórie vkusu, osobná skúsenosť, archetypálne vzory či profesionálna angažovanosť. Každý hodnotiteľ si zo svojej individuálnej sady kritérií vyberá iné, prisudzuje im inú váhu, často ho ovplyv-

ňujú skutočnosti, ktoré s hodnotiacim procesom nesúvisia.

- *Architektonická kritika* je typickým príkladom personálneho hodnotenia. Má nezastupiteľnú úlohu pri posudzovaní nových trendov, pokrokových snažení, no v plnom rozsahu závisí od osobnosti hodnotiteľa. Kladie mimoriadne nároky na jeho odbornú kvalifikáciu i osobnostné charakteristiky.
- *Hodnotenie prostredníctvom užívateľov.* Nemusí ísť vždy o profesionálne hodnotenie – každý človek zaujíma k prostrediu a jeho jednotlivým zložkám hodnotiace postoje, ktoré síce nie vždy formuluje a vyslovuje, no práve tieto prevažne laické hodnotenia sú základom tohto typu hodnotenia.
- *Expertné hodnotenie* (hodnotenie prostredníctvom skupiny expertov). Ide tiež o subjektívne hodnotenie, bez ohľadu na jeho kolektívnosť a snahy o formálnu objektivizáciu. Špecifickým príkladom objektivizovaného a formalizovaného expertného hodnotenia s prevahou normatívnej zložky sú metódy výberu optimálnych variantov riešenia na základe viackriteriálnej optimalizácie. Od personálnych hodnotení sa odlišujú snahou o definíciu kritérií hodnotenia, ktoré bývajú vopred určené ako pomôcka a nástroj jeho objektivizácie.

Podmienkou „subjektívnej“ roviny hodnotenia architektúry je prítomnosť obrazu hodnoteného objektu vo vedomí hodnotiaceho subjektu. Vytvorenie tohto obrazu (či už ako vnemu alebo ako predstavy) predchádza kaž-

dému hodnoteniu, vzniká v poznávacích procesoch vnímania a myslenia s konfrontáciou aktuálneho vnemu či predstavy s minulou skúsenosťou (pamäťové procesy) a motivačnými faktormi subjektu. Vnímanie kombinuje informácie zo zmyslových orgánov s odrazom predchádzajúcej skúsenosti, potrieb a očakávaní subjektu. Predstava nie je viazaná na zmysly, ale na pamäť a fantáziu. Konštruktívne, tvorivé predstavy sú základom architektonickej tvorby. Z vnemov a predstáv vyplývajú základné hodnotiace kategórie v architektonickej psychológii – pocity a dojmy.

• **Normatívne hodnotenie** sa snaží znížiť nároky kladené na hodnotiaci subjekt tým, že mu pripraví súbor konkrétnych kritérií (vzorov, noriem, ideálov a pod.), s ktorými stačí predmet hodnotenia porovnať a výsledok porovnania formulovať ako hodnotiaci úsudok.

Kvalitu hodnotenia v tomto prípade síce do istej miery ovplyvňuje osobnosť hodnotiteľa, v rozhodujúcej miere závisí však od použitého súboru kritérií. Súbor kritérií v niektorých prípadoch vyjadruje postoj spoločnosti alebo aspoň jej väčšiny (a potom by sme mohli hovoriť o intersubjektívnej platnosti tohto normatívneho hodnotenia), dokonca môže vychádzať z výsledkov objektívnych výskumov, no môže predstavovať aj názor nevelkej a nereprezentatívnej vzorky „mienkotvorných“ osobností.

• **Intersubjektívne hodnotenia.** Výsledné hodnotenie v tomto prípade neodráža názor jednotlivca či skupiny špecialistov, ale predstavuje názor veľkej skupiny užívateľov a odvodzujeme ho podľa možnosti z vyjadrení reprezentatívnej vzorky „laických“ hodnotiteľov. Do tejto skupiny patria *psychologické metódy hodnotenia*, uplatnenie asociatívnej metódy či skúmanie obrazu mesta a pod.

Hranica medzi subjektívnymi, intersubjektívnymi a normatívnymi metódami hodnotenia nie je celkom ostrá. Normatívne hodnotenie charakterizujú vopred stanovené kritériá „zvonku“ a snaha o taký výber kritérií, ktoré umožnia čo najobjektívnejšie posúdiť – „splňa, či nespĺňa normu?“

1. Tento dom niekto považuje za taký dobrý, že ním propaguje svoje výrobky

2. Dom z odpadu (E. Zalotnay) je manifestom environmentalistického prístupu

• **Objektívne hodnotenia** predstavujú obzvlášť diskutabilnú skupinu spôsobov hodnotenia architektúry. Predpokladajú totiž nezávislosť hodnôt od subjektu, čo je v rozpore s chápaním hodnoty v objektovo-sub-

3. Vychvaľovaná moderná vila (J. Bahna a AA) by mala byť kvalitným bývaním

4. Prijemný obytný súbor s vysokou stavebno-ekologickou kvalitou (Viikkii, Fínsko)

jektovom vzťahu. No ani ich objektívnosť nie je taká jednoznačná, ako by sa podľa metodík informačnej estetiky či typovo-prvkového pomeru mohlo zdať. Ich kritériá umožňujú jednoznačné a objektívne vyhodnotenie, ale skutočná súvislosť medzi výsledkami objek-

tívnych hodnotení a hodnotami architektúry sa nepreukázala – nepovažujeme preto za zmysluplné zaoberať sa nimi podrobnejšie. To sa však týka len posudzovania architektonických hodnôt v „estetickej“ rovine – pre ostatné hodnoty (napríklad vzťah k životnému prostrediu) môžeme nájsť vhodné objektívne kritériá a stavby či urbanistické súbory posudzovať podľa nich skutočne presne. A hoci tu hovoríme o posudzovaní iných než architektonických kvalít, význam takéhoto hodnotenia stále narastá, tak ako narastá záujem o to, ako zrealizovaná architektúra ovplyvňuje životné prostredie či sociálne vzťahy.

Uplatnenie hodnotiacich kritérií

Uvedené kritériá slúžia na identifikáciu architektonických hodnôt, ich modalít a prípadne aj stupňa (podrobnejšie Pifko, 1996). Môžeme zhrnúť, že subjektívne metódy vo forme architektonickej kritiky možno aplikovať jednoducho (na druhej strane však veľmi závisia od erudície hodnotiteľa) a ak nám neprekáža subjektívny charakter, oceníme ich metodologickú jasnosť a možnosť prispôbenia rôznym hodnotovým systémom.

Charakter normatívnych metód závisí od spôsobu vytvorenia použitých noriem (vzorov, ideálov), ich aplikácia je nenáročná a spravidla nekladie vysoké nároky na hodnotiteľov. Pri normatívnych metódach vychádzajúcich z exaktných údajov môže byť v praxi problémom získanie potrebných dát.

Najväčšou výhodou intersubjektívnych metód je možnosť hodnotenia architektúry priamo užívateľmi, pričom kritériá nie sú vopred stanovené a ich spätná identifikácia

je jednou z možných aplikácií týchto hodnotiacich postupov (Pifko, 1996).

Na priložených obrázkoch dokumentujeme architektúru, ktorú niekto považoval z estetického hľadiska

ka za dosť kvalitnú na to, aby sa ňou chválil v propagačných materiáloch či zverejšoval v knihách a časopisoch. Vidíme priam priepastný rozdiel medzi rôznymi „dobrymi“ architektúrami a som presvedčený, že priaznivci niektorej z nich považujú tie ostatné za hrozné. Ako nájsť objektívne kritériá na posúdenie kvality takých rozporuplných hodnôt? Nepoznám odpoveď, s ktorou by som bol spokojný. Azda by bolo vhodné snažiť sa o zblíženie viacerých názorov: architekti a kritici architektúry by mali presvedčiť verejnosť o estetických i významových kvalitách dobrej modernej architektúry (a zamýšľať sa aj nad kontextom a významom stavby i ostatnými hľadiskami – estetické hľadisko nie je jediný uhol pohľadu na architektonické dielo), užívatelia by mali zabudnúť na podsúvané gýčovité vzory i na svoje (neraz opodstatnené) predsudky. Potom by sme mohli intersubjektívne – architektonicko-psychologickými metódami so všeobecnou platnosťou posudzovať hodnoty architektonických diel a identifikovať ich kvalitu. Zodpovedajúce kritériá kvality by umožnili aj prípadné normatívne posúdenie architektonických hodnôt.

Ale to je sci-fi, dnešná realita umožňuje hľadať všeobecne akceptovateľné kritériá skôr v súvislosti s mimoarchitektonickými hodnotami stavieb. Príkladom takého prístupu je aj hodnotenie stavebno-ekologickej kvality obytného prostredia, ktoré je na Fakulte architektúry STU zaradené do výučby v predmete *Ekologicky viazaná tvorba*.

Hodnotenie stavebno-ekologickej kvality

Príkladom normatívneho hodnotenia architektúry je posudzovanie stavebno-ekologickej kvality obytného prostredia (Pifko, 2002). Zjednodušená metodika sa využíva v pedagogickom procese na Fakulte architektúry STU (jej teoretický základ vychádza zo spoločného výskumu s viedenskou univerzitou). Je nástrojom na podporu udržateľného rozvoja v oblasti architektúry, ktorého cieľom je vytvárať kvalitné (obytné, pracovné a iné) prostredie tak, aby čo najlepšie uspokojovalo potreby užívateľov, a zároveň minimalizovalo čerpanie neobnoviteľných zdrojov či negatívne vplyvy na prírodu (a životné prostredie vôbec).

Táto metodika by mala motivovať projektantov a orientovať ich na navrhovanie stavieb s čo najpriaznivejšími stavebno-ekologickými charakteristikami, „priateľské k prostrediu“.

Kritériá stavebno-ekologickej kvality budov sú veľmi rôznorodé a je ich niekoľko desiatok, môžeme ich však rozdeliť do niekoľkých kategórií:

- *prevádzková efektívnosť* sa posudzuje predovšetkým z hľadiska úsporného využívania energie (v našich podmienkach ťažiskovo na vykurovanie), súvisí

Tab. 1. Zjednodušená tabuľka na posúdenie stavebno-ekologickej kvality budovy

Kritérium	Čiastkové kritérium a jeho bodové ohodnotenie	Body
Prevádzková efektívnosť		
Spotreba energie podľa LT4	kWh/m ² a rok: >150: 0 bodov, 120 – 150: 3, 90 – 120: 6, 60 – 90: 9, 30 – 60: 12, <30: 15 bodov	
Využitie energií z obnoviteľných zdrojov	každý typ 5 bodov, max. 15 (napr. pasívny sol., aktívny sol. (teplo), akt. sol. (FV), tepelné čerpadlo, geotermálna, biomas, rekuperácia, odpadové teplo, voda, vietor)	
Kvalita vonkajšieho prostredia		
Architektonická kvalita	výška zástavby do 4 poschodí 1	
	tradičná štruktúra ulíc, námestí 1	
	rešpektovanie kultúrnohistorických hodnôt 1	
	privátne a poloverejné priestory 1	
	spoločenské priestory 1	
Dostupnosť	obchody do 10 min. chôdze 1	
	dostupná škola, park, škôlka 1	
	upokojenie dopravy, cyklistický chodník 1	
	zastávka. MHD do 15 min. chôdze 1 infraštruktúra,... parkovanie 1	
Bezpečnosť	mimo rizikového prírodného územia 1	
	bez zvýšených imisií, hlučnosti 1	
	bez radónového rizika 1	
	bez susedstva rýchlostnej komunikácie 1 bez vyššej kriminality v sídle 1	
Vodný režim	nepriepustnosť menej než 50 % plochy 1	
	nepriepust. pl. menej než 20 % +2	
	využitie dažďovej či miestnej vody 1	
	dažďová či „šedá“ voda v objekte 1	
Ekologické aspekty	vytvorenie biokoridorov 1	
	biotopy, biocentrá 1	
	pôvodná či pestrá skladba zelene 1	
	prírode blízke typy zelene 1 plynulé napojenie na krajinu 1	
Recyklácia odpadu	priestory na separovaný zber 3	
	kompostovanie organického odpadu 1	
	čistenie odpadových vôd na mieste 1	
Biokompatibilita		
Letná tepelná pohoda	vyhovujúca 3	
	vyhovuje bez núteného vetrania + 1	
	vyšoká zeleň v území 1	
Vetranie	priečne prevetrávanie 3	
	vetranie s jemnou reguláciou 1	
	vetranie s rekuperáciou tepla 1	
Preslnenie – zima	preslnenie vyhovuje norme 1	
	preslnenie 2 h pre 50 % bytov 2	
	preslnenie 2 h pre všetky byty + 1	
	preslnenie všetkých obytných miestností 1	
Bezbariérovosť	aspoň 5 % bezbariérových bytov 2	
	všetky byty s obmedzením bariér 1	
	bezbariérové vonkajšie prostredie 2	
Nevyhodnotenú	priradené osvetlenie, hluk, vlhkosť, zimná tepelná pohoda	
Spolu bodov		

5. Príklad modernej „zelenej architektúry“ zo Slovenska (N. Wangen)

6. Dom v Zurndorfe (Ch. Steiner), ktorý ponúka príjemné bývanie, získal v Rakúsku prestížnu architektonickú cenu r. 2005

s kvalitou architektonického riešenia stavby, s kvalitou jej obvodového plášťa, s použitým vykurovacím systémom a energetickými zdrojmi (aj z hľadiska obmedzovanie emisií CO₂ a čerpania obnoviteľných zdrojov),

intersubjektívne, hodnotí sa výška zástavby, jej štruktúra a charakter priestorov, nadviazanie na miestnu tradíciu, dostupnosť vybavenosti atď.,

- *bezpečnosť* tu znamená neprítomnosť rizikových faktorov prírodného či antropogénneho pôvodu,

- *kvalita prostredia* sa posudzuje ako architektonická a urbanistická kvalita z hľadiska vnímania užívateľov, v urbanistických mierkach ako ekologická kvalita (ekologická stabilita, ochrana prírodných hodnôt), či z hľadiska sociologického (bezpečnosť prostredia, identita, prístupnosť vybavenosti),
- *biokompatibilita* sa chápe ako hygienická kvalita vnútorného prostredia, priradujeme k nej aj bezbariérovosť.

K uvedeným kategóriám priradujeme kritériá (či subkategórie zahŕňajúce vplyv viacerých kritérií). Tieto kritériá vyberáme tak, aby sme ich mohli posúdiť a porovnať s vybraným štandardom.

• **Hodnotenie architektonického návrhu.** Pri posudzovaní architektonického návrhu sa používajú kritériá mierne upravené v porovnaní s hodnotením stavebno-ekologickej kvality spravidla už realizovaných budov (Panzhauser, 1999). Niektoré kritériá sú exaktné, iné subjektívne a pre prípadnú deklaráciu stavebno-ekologickej kvality budov ich treba nahradiť intersubjektívnym posúdením. Vlastné hodnotenie sa uskutočňuje pomocou prehľadných tabuliek (tab. 1) a pomocných výpočtových nástrojov (Pifko, 2002). Pri hodnotení sa berú do úvahy nasledujúce kritériá:

- *prevádzková efektívnosť* sa posudzuje podľa využívaného zdroja a spotreby energie, osobitne sa hodnotí využitie alternatívnych zdrojov,
- *kvalita vonkajšieho obytného prostredia* je vlastne kvalitou súboru, vytvárajú ju viaceré charakteristiky posudzované na úrovni zóny; architektonická kvalita by sa mala posudzovať

z ktorých architekt mnohé nemôže zmeniť, ovplyvňujú však kvalitu prostredia,

- *vodný režim* je kritériom zahŕňajúcim využitie zrážkových vôd (čím viac by sa ich malo dostať do pôdy namiesto do kanalizácie) a šetrenie pitnou vodou,
- *ekologické aspekty* nás zaujímajú z hľadiska zachovania ekologickej stability, druhej pestrosti i významu pre užívateľov,
- *recyklácia odpadu* (či vhodné nakladanie s ním) je mimoarchitektonický problém, no projekt by mal vytvárať podmienky na separovaný zber odpadu, v súvislosti s odpadmi nás zaujíma aj jeho prípadné „zneškodnenie“ na mieste,
- *biokompatibilitou* tu nazývame riešenia, ktoré zlepšujú zdravotný stav a komfort užívateľov stavby – ide o tzv. „zdravotnú efektívnosť“, posudzuje sa napr. *letná tepelná pohoda, spôsob vetrania, preslnenie v zime a miera bezbariérovosti*. V rámci biokompatibility sa sleduje aj *prirodzené osvetlenie, tlmenie hluku, vlhkosť v bytoch a zimná tepelná pohoda*. Výsledkom je bodové hodnotenie podľa jednotlivých kritérií – z ich zhrnutia vyplynie potom *ekologický profil* budovy.

Hodnotenie stavebno-ekologickej kvality budov, ktoré možno uvedeným postupom zrealizovať už v prvých fázach vytvárania architektonického návrhu, umožňuje posúdiť, do akej miery sa darí vytvárať architektúru priateľskú k prostrediu (aj človeku). Nemalo by však slúžiť len na posúdenie výsledku (na to by bolo vhodnejšie používať štrukturálne totožné, ale presnejšie postupy deklarovania stavebno-ekologickej kvality), malo by byť nástrojom uľahčujúcim vyhľadať „slabé miesta“ architektonického návrhu a motivujúcim zlepšenie jeho „zelenej“ kvality architektonického návrhu.

* * *

Problematika kritérií kvality architektúry má niekoľko rovín. Prvou je proces hodnotenia a stanovenia kvality, druhou analýza kvality z rôznych hľadísk, priradenie kritérií, prípadne hľadanie vhodných indikátorov (tu sme sa nimi nezaoberali, pozri Pifko, 1998). Príkladom praktického uplatnenia týchto hodnotiacich

7. Seminárne centrum S-house (GrAT), ocenené na EXPO 2005 v Aichi, je energeticky úsporná budova. Na jej výstavbu sa využili prírodné materiály, napr. slamené izolácie.

postupov je metodika posudzovania stavebno-ekologickej kvality budov, pripravená v spolupráci s vietskymi kolegami. Naším cieľom je uviesť toto hodnotenie do praxe, podobným spôsobom by sa mala hodnotiť aj energetická efektívnosť budov. Skutočne komplexné hodnotenie kvality architektúry však zatiaľ zostáva doménou subjektívneho prístupu architektonickej kritiky.

Literatúra

- Panzhauser, E.: Bauökologische Qualität von Gebäuden – marktwirksam? Wien : TU IHA, 1999.
- Pifko, H.: Metódy hodnotenia obytného prostredia. Dizertačná práca. Bratislava : ÚSTARCH, 1996.
- Pifko, H.: Ukazovatele trvalej udržateľnosti sídelného rozvoja. *Architektúra a urbanizmus*, 32, 1998, 3 – 4, s. 91 – 102.
- Pifko, H.: Stavebno-ekologická kvalita budov. Bratislava : FA STU, 2002.
- Všetko o stavbe domu. *Renovujeme, stavíme, zariaďujeme*, 5, 2005, 1, 208 s.
- Wines, J.: Green Architecture. Köln: Taschen, 2000, 240 pp.

Foto: obr. 1 a 3 Všetko o stavbe domu, obr. 2 Green Architecture, obr. 4, 5, 6 a 7 autor

Ing. arch. Henrich Pifko, PhD., Fakulta architektúry STU, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava, henrich.pifko@stuba.sk